

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

03. Σχόλια για τους εμπνευσμένους λόγους (03. Udāna-
aṭṭhakathā)

6. Το κεφάλαιο για τον εκ γενετής τυφλό (6. Jaccandhavaggo)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

03. Σχόλια για τους εμπνευσμένους λόγους

6. Jaccandhavaggo

1. Āyusaṅkhārossajjanasuttavaṇṇanā

51. Jaccandhavaggaṃ paṭhame vesāliyaṇṭiādi heṭṭhā vuttatthameva. Vesāliṃ piṇḍāya pāvisīti kadā pāvisī? Ukkācelato nikkhamitvā vesāliṃ gatakāle. Bhagavā hi veḷuvagāmake vassaṃ vasiṭvā tato nikkhamitvā anupubbena sāvatthiṃ patvā jetavane vihāsi. Tasmīṃ kāle dhammasenāpati attano āyusaṅkhāraṃ oloketvā “sattāhameva pavattissatī”ti ṇatvā bhagavantaṃ anujānāpetvā nālakagāmaṃ gantvā tattha mātaraṃ sotāpattiṃ phale patiṭṭhāpetvā parinibbāyi. Satthā cundena ābhatā tassa dhātuyo gahetvā dhātucetiyaṃ kārāpetvā mahābhikkhusaṅghaparivuto rājagahaṃ agamāsi. Tattha gatakāle āyasmā mahāmoggallāno parinibbāyi. Bhagavā tassapi dhātuyo gahetvā cetiyaṃ kārāpetvā rājagahato nikkhamitvā anupubbena ukkācelaṃ agamāsi. Tattha gaṅgātīre bhikkhusaṅghaparivuto nisīditvā aggasāvakaṇaṃ parinibbānappaṭisaṃyuttaṃ dhammaṃ desetvā ukkācelato nikkhamitvā vesāliṃ agamāsi. Evaṃ gato bhagavā “pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya vesāliṃ piṇḍāya pāvisī”ti vuccati. Tena vuttaṃ - “ukkācelato nikkhamitvā vesāliṃ gatakāle”ti.

Nisīdananti idha cammakhaṇḍaṃ adhippettaṃ. Cāpālaṃ cetiyanti pubbe cāpālassa nāma yakkhassa vasitaṭṭhānaṃ “cāpālacetiya”nti paññāyittha. Tattha bhagavato katavihāropi tāya ruḥhiyā “cāpālacetiya”nti vuccati. Udenaṃ cetiyanti evamādīsupi eseṇa nayo. Sattambanti kikkha kira kāsirañño dhītaro satta kumāriyo saṃvegajātā rājagehato nikkhamitvā yattha padhānaṃ padahiṃsu, taṃ ṭhānaṃ “sattambaṃ cetiya”nti vadanti. Bahuputtanti bahupāroho eko nigrodharukkho, tasmīṃ adhivatthaṃ devataṃ bahū manussā putte patthenti, tadupādāya taṃ ṭhānaṃ “bahuputtaṃ cetiya”nti paññāyittha. Sārandaṇṭi sārandaḍḍassa nāma yakkhassa vasitaṭṭhānaṃ. Iti sabbāneva tāni buddhuppādato pubbe devatāpariggahitattā cetiyavohāreṇa voharītāni, bhagavato vihāre katēpi ca tattheva paññāyanti. Ramaṇīyāti ettha vesāliyā tāva bhūmibhāgasampattiyaṃ puggalasampattiyaṃ sulabhapaccayatāya ca ramaṇīyabhāvo veditabbo. Vihārānaṃ pana nagarato nātīdūratāya nāccāsannaṭāya gamanāgamanasampattiyaṃ anākiṇṇavihāraṭṭhānatāya chāyūdakasampattiyaṃ pavivekapatirūpatāya ca ramaṇīyatā daṭṭhabbā. Cattāro iddhipādāti ettha iddhipādapadassa attho heṭṭhā vuttoyeṇa. Bhāvitāti vaḍḍhitā. Bahulīkatāti punappunaṃ katā. Yānīkatāti yuttayānaṃ viya katā. Vatthukatāti patiṭṭhaṭṭhena vatthu viya katā. Anuṭṭhitāti adhiṭṭhitā. Paricitāti samantato citā suvaḍḍhitā. Susamāraddhāti suṭṭhu samāraddhā, ativiya sammā nipphādītāti.

Evaṃ aniyamena kathetvā puna niyamevā dassetuṃ, “tathāgatassa kho”tiādimāha. Ettha ca kappanti āyukappaṃ. Tiṭṭheyyāti tasmīṃ tasmīṃ kāle yaṃ manussānaṃ āyuppaṃ māṇaṃ, taṃ paripuṇṇaṃ katvā tiṭṭheyya dhareyya. Kappāvasesaṃ vāti “appaṃ vā bhiyyo vā”ti vuttaṃ vassasatato atirekaṃ vā. Mahāsīvattthero panāha - “buddhānaṃ atṭhāne gajjitaṃ nāma natthi. Yattheva hi veḷuvagāmake uppannaṃ

māraṇantikaṃ vedanaṃ dasa māse vikkhambhesi, evaṃ punappunaṃ taṃ samāpattiṃ samāpajjitvā vikkhambhento imaṃ bhaddakappameva tiṭṭheyyā”ti. Kasmā pana na ṭhitoti? Upādinnaḥkaṣaṇaṃ nāma khaṇḍiccādihi abhibhuyyati, buddhā ca pana khaṇḍiccādiḥhāvaṃ appatvā pañcame āyukoṭṭhāse bahujanassa piyamanāpakāleyeva parinibbāyanti. Buddhānubuddhesu aggasāvakaṃ mahāsāvakesu parinibbutesu aparivārena ekakeneva ṭhātabbaṃ hoti, daharasāmaṇeraparivārena vā. Tato “aho buddhānaṃ parisā”ti hīletabbaṃ āpajjeyya, tasmā na ṭhitoti. Evaṃ vuttepi so pana na ruccati, “āyukappo”ti idameva aṭṭhakathāya niyamitaṃ.

Oḷārike nimitteti thūle saññuppadane. Thūlasaññuppadanañhetam, “tiṭṭhatu bhagavā kappā”nti sakalakappaṃ avatṭhānayaṇāya yadidaṃ “yassa kassaci, ānanda, cattāro iddhipādā bhāvitā”tiadinā aññāpadesena attano caturiddhipādabhāvanānubhāvena kappaṃ avatṭhānasamatthātāvibhāvanam. Obhāseti pākaṭavacane. Pākaṭaṇcetaṃ vacanaṃ pariyāyaṃ muñcitvā ujukameva attano adhippāyavibhāvanam.

Bahujanahitāyāti mahājanassa hitatthāya. Bahujanasukhāyāti mahājanassa sukhātthāya. Lokānukampāyāti sattalokassa anukampaṃ paṭicca. Katarassa sattalokassa? Yo bhagavato dhammadeśanaṃ sutvā paṭivijjhati, amatapānaṃ pivati, tassa. Bhagavato hi dhammacakkappavattanasuttadeśanāya aññātakonḍaññappamukhā aṭṭhārasa brahmakotiyo dhammaṃ paṭivijjhiṃsu. Evaṃ yāva subhaddaparibbājakavinayanā dhammapaṭividdhasattānaṃ gaṇanā natthi, mahāsamayassuttaṃ maṅgalassuttaṃ cūḷārāhulovādasuttaṃ samacittasuttanti imesaṃ catunnaṃ suttānaṃ deśanākāle abhisamayappattasattānaṃ paricchedo natthi, etassa aparimāṇassa sattalokassa anukampāya bhagavato ṭhānaṃ jātaṃ. Evaṃ anāgatepi bhavissatīti adhippāyena vadati. Devamanussānanti na kevalaṃ devamanussānaṃyeva, avasesānaṃ nāgasupaṇṇādīnampi atthāya hitāya sukhāya bhagavato ṭhānaṃ hoti. Sahetukapaṭisaṇḍhike pana maggaḥphalasaṃcikkiriyāya bhābbapuggale dassetuṃ evaṃ vuttaṃ, tasmā aññesampi atthātthāya hitatthāya sukhātthāya bhagavā tiṭṭhatūti attho. Tattha atthāyāti idhalokasampattiātthāya. Hitāyāti paralokasampattihetubhūtahitatthāya. Sukhāyāti nibbānadhātusukhatthāya. Purimaṃ pana hitasukhaggaṇaṃ sabbasādhāraṇavasena veditabbaṃ.

Yathā taṃ mārena pariyuṭṭhitacittoti ettha nti nipātamattaṃ, yathā mārena pariyuṭṭhitacitto ajjhotthaṭacitto aññopi koci puthujjano paṭivijjhituṃ na sakkuṇeyya, evameva nāsakkhi paṭivijjhitunti attho. Māro hi yassa keci vipallāsā appahīnā, tassa cittaṃ pariyuṭṭhāti. Yassa pana sabbena sabbaṃ dvādasa vipallāsā appahīnā, tassa vattabbameva natthi, therassa ca cattāro vipallāsā appahīnā, tenassa cittaṃ pariyuṭṭhāsi. So pana cittapariyuṭṭhānaṃ karonto kiṃ karotīti? Bheravaṃ rūpārammaṇaṃ vā dasseti, saddārammaṇaṃ vā sāveti, tato sattā taṃ disvā vā sutvā vā satīti viśajjetvā vivaṭamukhā honti. Tesam mukhena hatthaṃ pavesetvā hadayaṃ maddati, tato viśāññino hutvā tiṭṭhanti. Therassa panesa mukhena hatthaṃ pavesetuṃ kiṃ sakkhissati, bheravārammaṇaṃ pana dasseti. Taṃ disvā thero nimittobhāsaṃ na paṭivijjhi. Jānantoyeva bhagavā kimatthaṃ yāvatatiyaṃ āmantesi? Parato “tiṭṭhatu, bhante bhagavā”ti yācite “tuyhevetam dukkaṭam, tuyhevetam aparaddha”nti dosāropanena sokatanukaraṇatthaṃ. Passati hi bhagavā “ayaṃ mayi ativiya siniddhahadayo, so parato bhūmicālakāraṇaṇca āyusaṅkhārossajjanaṇca

sutvā mama ciraṭṭhānaṃ yācissati, athāhaṃ ‘kissa tvaṃ puretaraṃ na yācasī’ti tasseva sīse dosaṃ pāteṣṣāmi, sattā ca attano aparādhena na tathā vihaññanti, tenassa soko tanuko bhavissatī’ti.

Gaccha tvaṃ, ānandāti yasmā divāvihāratthāya idhāgato, tasmā, ānanda, gaccha tvaṃ yathāruciṭaṃ ṭhānaṃ divāvihārāya. Tenevāha - “yassa dāni kālaṃ maññasī’ti.

Māro pāpimāti ettha satte anatto niyojento māretīti māro. Pāpimāti tasseva vevacanaṃ. So hi pāpadhammena samannāgatattā ‘pāpimā’ti vuccati. Bhāsītā kho panesāti ayañhi bhagavati bodhimaṇḍe satta sattāhe atikkamitvā ajapālanigrodhe viharante attano dhītāsu āgantvā icchāvighātaṃ patvā gatāsu ayaṃ “attheso upāyo”ti cintento āgantvā “bhagavā yadatthaṃ tumhehi pāramiyo pūritā, so vo attho anuppatto, paṭividdhaṃ sabbaññutaññānaṃ, kiṃ te lokavicaṇaṇā”ti vatvā yathā ajja evameva “parinibbātu dāni, bhante bhagavā”ti yāci. Bhagavā cassa “na tāvāha”ntiādīni vatvā paṭikkhipi. Taṃ sandhāya idāni “bhāsītā kho panesā”tiādīmāha.

Tattha viyattāti ariyamaggādhigamavasena byattā. Vinītāti tattheva kilesavinayanena vinītā. Visāradāti sārājjaṅgarānaṃ diṭṭhivicikicchādīnaṃ pahānena visāradabhāvaṃ pattā. Bahussutāti tepīṭakavasena bahu sutametesanti bahussutā. Tameva dhammaṃ dhārentīti dhammadharā. Atha vā bahussutāti pariyattibahussutā ceva paṭivedhabahussutā ca. Dhammadharāti pariyattidhammānaṃ ceva paṭivedhadhammānañca dhāraṇato dhammadharāti evampettha attho veditabbo. Dhammānudhammapaṭipannāti ariyadhammassa anudhammabhūtaṃ vipassanādhammaṃ paṭipannā. Sāmicippaṭipannāti ñāṇadassanavisuddhiyā anucchavikaṃ visuddhiparamparāpaṭipadaṃ paṭipannā. Anudhammacārinoti sallekhiṇaṃ tassā paṭipadāya anurūpaṃ appicchatādidhammaṃ caraṇasīlā. Sakaṃ ācariyakanti attano ācariyavādaṃ. Ācikkhissantīti ādito kathessanti, attanā uggahitaniyāmena pare uggaṇhāpessantīti attho. Desessantīti vācessanti, pāḷiṃ sammā vācessantīti attho. Paññāpessantīti pajānāpessanti, pakāsessantīti attho. Paṭṭhapessantīti pakārena ṭhapessanti. Vivarissantīti vivaṭaṃ karissantīti. Vibhajissantīti vibhataṃ karissantīti. Uttānīkarissantīti anuttānaṃ gambhīraṃ uttānaṃ pākāṭaṃ karissantīti. Sahadhammenāti sahetukena sakāraṇena vacanena. Sappāṭihāriyanti yāvaniyyānikaṃ katvā. Dhammaṃ desessantīti navavidhalokuttaradhammaṃ pabodhessanti, pakāsessantīti attho.

Ettha ca “paññāpessantī”tiādīhi chahi padehi cha atthapadāni dassitāni, ādito pana dvīhi padehi cha byañjanapadānīti. Ettāvataṃ tepīṭakaṃ buddhavadanaṃ saṃvaṇṇanāyena saṅgahetvā dassitaṃ hoti. Vuttañhetuṃ nettiyaṃ “dvādasapadāni suttaṃ, taṃ sabbaṃ byañjanañca attho cā”ti.

Brahmacariyanti sikkhattayaṃ saṅgahitaṃ sakalaṃ sāsanaṃ brahmacariyaṃ. Iddhanti samiddhaṃ jhānuppādasena. Phīṭanti vuddhippattaṃ sabbaphāliphullaṃ abhiññāsaṃpattivasena. Vitthārikanti vitthataṃ tasmaṃ tasmaṃ disābhāge patiṭṭhānāvasena. Bāhujaññanti bahūhi ñātaṃ paṭividdhaṃ bahujaññābhisaṃmayavasena. Puthubhūṭanti sabbākārasena puthulabhāvappattaṃ. Kathaṃ? Yāva devamanussehi suppakāsanti yattakā viññujātikā devā manussā ca atthi, tehi sabbehi suṭṭhu pakāsanti attho.

Appossukkoti nirussukko līnavīriyo. “Tvañhi, pāpima, sattaṃ sattāhātikkamanato paṭṭhāya ‘parinibbātu dāni, bhante bhagavā, parinibbātu sugato’ti viravanto

āhiṇḍittha, ajja dāni paṭṭhāya vigatussāho hohi, mā mayhaṃ parinibbānatthāya vāyāmaṃ karohī”ti vadati. Sato sampajāno āyusaṅkhāraṃ ossajīti satim sūpaṭṭhitam katvā ñāṇena paricchinditvā āyusaṅkhāraṃ vissaji pajahi. Tattha na bhagavā hatthena leḍḍum viya āyusaṅkhāraṃ ossaji, temāsamattameva pana samāpattim samāpajjitvā tato paraṃ na samāpajjissāmīti cittaṃ uppādesi. Taṃ sandhāya vuttaṃ - “ossajī”ti, “vossajī”tipi pāṭho.

Kasmā pana bhagavā kappam vā kappāvesesaṃ vā ṭhātuṃ samattho tattakaṃ kālaṃ aṭṭhatvā parinibbāyitum mārassa yācanāya āyusaṅkhāraṃ ossaji? Na bhagavā mārassa yācanāya āyusaṅkhāraṃ ossaji, nāpi therassa āyācanāya na ossajissati, temāsato pana paraṃ buddhaveneyyānaṃ abhāvato āyusaṅkhāraṃ ossaji. Ṭhānañhi nāma buddhānaṃ bhagavantānaṃ yāvadeva veneyyavinayanattham, te asati vineyyajane kena nāma kāraṇena ṭhassanti. Yadi ca mārassa yācanāya parinibbāyeyya, puretaraṃyeva parinibbāyeyya. Bodhimaṇḍepi hi mārena yācitaṃ, nimittobhāsakaraṇampi therassa sokatanukaraṇatthanti vuttovāyamattho. Apica buddhabaladīpanattham nimittobhāsakaraṇam. Evaṃ mahānubhāvā buddhā bhagavantoyeva tiṭṭhantāpi attano ruciyāva tiṭṭhanti, parinibbāyantāpi attano ruciyāva parinibbāyantīti.

Mahābhūmicāloti mahanto pathavīkampo. Tadā kira dasasahassilokadhātu akampittha. Bhīṃsanakoti bhayajanako. Devadundubhiyo ca phaliṃsūti devabheriyo nadiṃsu, devo sukkhagajjitaṃ gajji, akālaviṃḍatā nicchariṃsu, khaṇikavassaṃ vassīti vuttaṃ hoti.

Etamattham viditvāti etaṃ saṅkhāravisaṅkhārānaṃ visesasaṅkhātāṃ attham sabbākārato viditvā. Imaṃ udānanti anavasesasaṅkhāre vissajjetvā attano visaṅkhāragamanadīpakaṃ udānaṃ udānesi. Kasmā udānesi? Koci nāma vadeyya “mārena pacchato pacchato anubandhitvā ‘parinibbātu, bhante’ti upadduto bhayena bhagavā āyusaṅkhāraṃ ossajī”ti. “Tassokāso mā hotu, bhīṭassa udānaṃ nāma natthī”ti etassa dīpanattham pīṭivegavissatṭham udānaṃ udānesīti aṭṭhakathāsu vuttaṃ. Tato temāsamatteneva ca pana buddhakiccassa nipphajjanato evaṃ dīgharattaṃ mayā parihaṭṭoyaṃ dukkhabhāro na cirasseva nikkhipiyatīti passato parinibbānaguṇapaccavekkhaṇe tassa uḷāraṃ pītisomanassaṃ uppajji, tena pīṭivegena udānesīti yuttaṃ viya. Ekantena hi visaṅkhāraninno nibbānājjhāsayo satthā mahākaruṇāya balakkārena viya sattahitattham loke suciraṃ ṭhito. Tathā hi devasikaṃ catuvīsati koṭī sata sahassasaṅkhā samāpattiyo vaḷaṇṇeti, sodāni mahākaruṇādhikārassa nipphannattā nibbānābhimukho anappakaṃ pītisomanassaṃ paṭisaṃvedesi. Teneva hi bhagavato kilesa parinibbānadvase viya khandhapa parinibbānadvasepi sarīrābhā visesato vippasannā parisuddhā pabhassarā ahoṣīti.

Gāthāya soṇasiṅgālādīnampi paccakkhabhāvato tulitaṃ paricchinnanti tulaṃ, kāmāvacarakammaṃ. Na tulaṃ atulaṃ, tulaṃ vā sadisaṃmassa aññaṃ lokiyakammaṃ natthīti atulaṃ, mahaggatakkammaṃ. Kāmāvacaraṃ rūpāvacaraṃ vā tulaṃ, arūpāvacaraṃ atulaṃ. Appavipākaṃ vā tulaṃ, bahuvipākaṃ atulaṃ. Sambhavanti sambhavassa hetubhūtaṃ, upapattijanakanti attho. Bhava saṅkhāranti punabbhava saṅkhāraṇakaṃ. Avassajīti vissajjesi. Munīti buddhamuni. Ajjhataratoti niyakajjhatarato. Samāhitoti upacārappanāsamādhivasena samāhito. Abhindi kavacamivāti kavacaṃ viya abhindi. Attasambhavanti attani sañjātaṃ kilesaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti “savipākaṭṭhena sambhavaṃ, bhavābhavābhisaṅkharaṇaṭṭhena

bhavaśaṅkhāraṇti ca laddhanāmaṃ tulātulasāṅkhātāṃ lokiyakammaṇca ossaji, saṅgāmasiṣe mahāyodho kavacaṃ viya attasambhavaṃ kilesaṇca ajjhatarato samāhito hutvā abhindi”ti.

Atha vā tulanti tulento tīrento. Atulaṇca sambhavanti nibbānaṇceva bhavaṇca. Bhavaśaṅkhāraṇti bhavagāmikaṃ kammaṃ. Avassaji munīti “pañcakkhandhā aniccā, pañcannaṃ khandhānaṃ nirodho nibbānaṃ nicca”ntiādinā nayena tulento buddhamuni bhava ādīnaṃ, nibbāne ca ānisaṃsaṃ disvā taṃ khandhānaṃ mūlabhūtaṃ bhavaśaṅkhārakammaṃ “kammakkhayāya saṃvattatī”ti evaṃ vuttena kammakkhayakarena ariyamaggena avassaji. Kathaṃ ajjhatarato samāhito, abhindi kavacamivattasambhavaṃ. So hi vipassanāvasena ajjhatarato, samathavasena samāhitoti evaṃ pubbabhāgato paṭṭhāya samathavipassanābalena kavacaṃ viya attabhāvaṃ pariyonandhitvā tṭhitā, attani sambhavattā “attasambhava”nti laddhanāmaṃ sabbaṃ kilesajālaṃ abhindi, kilesābhāveneva kammaṃ appaṭisaṇḍhikattā avassaṭṭhaṃ nāma hotīti evaṃ kilesappahānena kammaṃ pajahi. Iti bodhimūleyeva avassaṭṭhabhavaśaṅkhāro bhagavā vekhamissakena viya jarasakaṭaṃ samāpattivekhamissakena attabhāvaṃ yāpentopi “ito temāsato uddhaṃ samāpattivekhamassa na dassāmi”ti cittuppādanena āyusaṅkhāraṃ ossajīti.

Paṭhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Sattajaṭilasuttavaṇṇanā

52. Dutiye bahidvāraḷṭṭhaketi pāsādvāraḷṭṭhakassa bahi, na vihārdvāraḷṭṭhakassa. So kira pāsādo lohapāsādo viya samantā catudvāraḷṭṭhakaparivuto pākāraparikkhitto. Tesu pācīnavāraḷṭṭhakassa bahi pāsādacchāyāyaṃ pācīnalokadhātuṃ olovento paññattavarabuddhāsane nisinno hoti. Jaṭilāti jaṭāvanto tāpasavesadhārino. Nigaṇṭhāti setapaṭaṇigaṇṭharūpadhārino. Ekasāṭakāti ekasāṭakanigaṇṭhā viya ekaṃ pilotikakhaṇḍaṃ hatthe bandhitvā tenāpi sarīrassa purimabhāgaṃ paṭicchādetvā vicaraṇakā. Parūḷhakacchanakhalomāti parūḷhakacchalomā parūḷhanakhā parūḷhaavasesalomā ca, kacchādīsu dīghalomā dīghanakhā cāti attho. Khārivididhamādāyāti vividhaṃ khārādinānappakāraṃ pabbajitaparikkhārabhaṇḍikaṃ gahetvā. Avidūre atikkamantīti viharassa avidūramaggena nagaraṃ pavisanti.

Rājāhaṃ, bhante, pasenadi kosaloti ahaṃ, bhante, rājā pasenadi kosalo, mayhaṃ nāmaṃ tumhe jānāthāti. Kasmā pana rājā loke aggapuggalassa santike nisinno evarūpānaṃ nagganissirīkānaṃ añjaliṃ paggaṇhātīti? Saṅgaṇhanatthāya. Evaṇhissa ahosi “sacāhaṃ ettakampi etesaṃ na karissāmi, mayaṃ puttadāraṃ pahāya etassatthāya dubbhojanadukkhaseyyādīni anubhoma, ayaṃ amhākaṃ nipaccakāramattampi na karoti. Tasmiṇhi kate amhe ‘ocarakā’ti jano aggahetvā ‘pabbajitā’icceva sañjānissati, kiṃ imassa bhūtatthakathanenāti attanā diṭṭhaṃ sutāṃ paṭicchādetvā na katheyyuṃ, evaṃ kate pana anigūhitvā kathessanti”ti. Apica satthu ajjhāsayajānanatthampi evamakāsīti. Rājā kira bhagavantaṃ upasaṅkamantopi katipayakālaṃ sammāsambodhiṃ na saddahi. Tenassa evaṃ ahosi “yadi bhagavā sabbaṃ jānāti, mayā imesaṃ nipaccakāraṃ katvā ‘ime arahanto’ti vutte nānujāneyya, atha maṃ anuvattanto anujāneyya, kuto tassa sabbaññutā”ti. Evaṃ so satthu ajjhāsayajānanatthaṃ tathā akāsi. Bhagavā pana “ujukameva ‘na ime samaṇā ocarakā’ti vutte yadipi rājā saddahati, mahājano pana tamatthaṃ ajānanto na saddaheyya, samaṇo gotamo ‘rājā attano kathaṃ suṇātī’ti yaṃ kiñci

mukhāruḷhaṃ kathetī'ti vadeyya, tadassa dīgharattaṃ ahitāya dukkhāya saṃvatteyya, añño ca guḷhakammaṃ vivaṭaṃ kataṃ bhaveyya, sayameva rājā tesam ocarakabhāvaṃ kathessatī'ti ṇatvā "dujjānaṃ kho eta'tiādimāha.

Tattha kāmabhogināti iminā pana rāgābhibhavaṃ, ubhayenāpi vikkhittacittataṃ dasseti. Puttasambādhasayananti puttehi sambādhasayanaṃ. Ettha ca puttasiṇa dārapariggahaṃ, puttadāresu uppilāvitenā tesam gharāvāsādi hetu sokābhibhavana cittaṃ saṃkiliṭṭhataṃ dasseti. Kāsikacandananti saṇhacandanaṃ, kāsikavatthañca candanañcāti vā attho. Mālāgandhavilepananti vaṇṇagandhatthāya mālā, sugandhabhāvattthāya gandhaṃ, chavirāgakaṇṇatthāya vilepanaṃ dhārentena. Jātarūparajātanti suvaṇṇaṇceva avasiṭṭhadhanañca. Sādiyantenāti paṭiggaṇhantena. Sabbenapi kāmesu abhigiddhabhāvameva pakāseti.

Samvāsenāti saṃvāsenā. Sīlaṃ veditabbanti "ayaṃ pesalo vā dussīlo vā'ti saṃvasantena ekasmiṃ tṭhāne saha vasantena jānitabbo. Tañca kho dīghena addhunā na ittaranti tañca sīlaṃ dīghena kālena veditabbaṃ, na ittarena. Katipayadivase hi saññatākāro saṃvutindriyākāro ca hutvā sakkā dassetuṃ. Manasi karotā no amanasi karotāti tampi "sīlamassa pariggaṇhissāmī'ti manasi karontena paccavekkhantena sakkā jānitum, na itarena. Paññavatāti tampi sappaññeneva paṇḍitena. Bālo hi manasi karontopi jānitum na sakkoti. Saṃvohārenāti kathanena.

"Yo hi koci manussesu, vohāraṃ upajīvati;

Evam vāsetṭha jānāhi, vāṇijo so na brāhmaṇo'ti. -

Ettha hi vāṇijaṃ vohāro nāma. "Cattāro ariyavohārā'ti ettha cetanā. "Saṅkhā samaññā paññatti vohāro'ti ettha paññatti. "Vohāramattena so vohareyyā'ti ettha kathā vohāro. Idhāpi so eva adhippeto. Ekaccassa hi sammukhākathā parammukhākathāya na sameti, parammukhākathā sammukhākathāya, tathā purimakathā pacchimakathāya, pacchimakathā ca purimakathāya. So kathentoyeva sakkā jānitum "asuci eso puggalo'ti. Sucisīlassa pana purimaṃ pacchimeṇa, pacchimeṇa purimeṇa, sammukhā kathitañca parammukhā kathitena, parammukhā kathitañca sammukhā kathitena sameti, tasmā kathentena sakkā sucibhāvo jānitunti pakāsento āha - "saṃvohārena soceyyaṃ veditabba'ti.

Thāmoti ṇāṇathāmo. Yassa hi ṇāṇathāmo natthi, so uppannesu upaddavesu gahetabbagahaṇaṃ kattabbakaraṇaṃ aṇṇanto advārikaṃ gharaṃ pavatṭho viya carati. Tenāha - "āpadāsu kho, mahārāja, thāmo veditabbo'ti. Sācchāyāti saṃvohārena. Duppaññassa hi kathā uḍaḍḍaṃ viya uplavati, paññavato kathentassa paṭibhānaṃ anantaṃ hoti. Uḍaḍḍavipphandaṇeṇa hi maccho khuddako mahanto vāti paññāyati.

Iti bhagavā rañño ujukameva te "ime nāmā'ti avatvā arahantānaṃ anarahantānañca jānanūpāyaṃ pakāsesi. Rājā taṃ sutvā bhagavato sabbaññutāya desanāvīlāsena ca abhippasanno "acchariyaṃ, bhante'tiādinā attano pasādaṃ pakāsetvā idāni te yāthāvato bhagavato ārocento "ete, bhante, mama purisā carā'tiādimāha. Tattha carāti apabbajitā eva pabbajitarūpeṇa raṭṭhapiṇḍaṃ bhuñjantā paṭicchannakammantattā. Ocarakāti heṭṭhā carakā. Carā hi pabbatamatthakena carantāpi heṭṭhā carakāva nihīnakammattā. Atha vā ocarakāti carapurisā. Ocaritvāti avacaritvā vīmaṃsitvā, tasmim tasmim dese taṃ taṃ pavattim ṇatvāti attho. Osārissāmīti paṭipajjissāmi, karissāmīti attho. Rajojallanti rajañca malañca.

Pavāhetvāti suṭṭhu vikkhālanavasena apānetvā. Kappitakesamassūti alaṅkārasatthe vuttavidhinā kappakehi chinnakesamassū. Kāmaguṇehīti kāmakotṭhāsehi, kāmabandhanehi vā samappitāti suṭṭhu appitā allīnā. Samaṅgibhūtāti sahaḥbhūtā. Paricāressantīti indriyāni samantato cāressanti kiḷāpessanti vā.

Etamatthaṃ viditvāti etaṃ tesaṃ rājapurisānaṃ attano udarassa kāraṇā pabbajitavesena lokavañcanasaṅkhātāṃ atthaṃ viditvā. Imaṃ udānanti imaṃ parādhīnatāparavañcanatāpaṭikkhepavibhāvanaṃ udānaṃ udānesi.

Tattha na vāyameyya sabbatthāti dūteyyaocarakakammādiḥ sabbasmiṃ pāpadhamme ime rājapurisā viya pabbajito na vāyameyya, vāyāmaṃ ussāhaṃ na kareyya, sabbattha yattha katthaci vāyāmaṃ akatvā appamattakepi puññasmiṃyeva vāyameyyāti adhippāyo. Nāññassa puriso siyāti pabbajitarūpena aññassa puggalassa sevakapuriso na siyā. Kasmā? Evarūpassapi ocarakādipāpakammasa kattabbattā. Nāññaṃ nissāya jīveyyāti aññaṃ paraṃ issarādiṃ nissāya “tappaṭibaddhaṃ me sukhadukkha”nti evaṃcitto hutvā na jīvikaṃ pavatteyya, attadīpo attasaraṇo anaññasaraṇo eva bhaveyya. Atha vā anattāhāvaḥato “ocaraṇa”nti laddhanāmakattā aññaṃ akusalakammaṃ nissāya na jīveyya. Dhammena na vaṇiṃ careti dhanādiatthāya dhammaṃ na katheyya. Yo hi dhanādiḥetu paresaṃ dhammaṃ deseti, so dhammena vāṇijjaṃ karoti nāma, evaṃ dhammena taṃ na careyya. Atha vā dhanādīnaṃ atthāya kosalarāñño puriso viya ocarakādikammaṃ karonto parehi anāsaṅkanīyatāya pabbajjāliṅgasamādānādīni anutiṭṭhanto dhammena vāṇijjaṃ karoti nāma. Yopi idha parisuddhaṃ brahmacariyaṃ carantopi aññataraṃ devanikāyaṃ paṇidhāya brahmacariyaṃ carati, sopi dhammena vāṇijjaṃ karoti nāma, evaṃ dhammena vāṇijjaṃ na care, na kareyyāti attho.

Dutiyasuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

3. Paccavekkhaṇasuttavaṇṇanā

53. Tatiye attano aneke pāpake akusale dhamme pahīneti lobhadosamohaviparītamānāsikāraahirikānottappakodhūpanāhamakkhapalāsaissāma cchariyamāyā-
sātheyyathambhasārambhamānātimānamadapamādataṇhāavijjātividhākusalāmūladu ccaritasamkilesavisama-
saññāvitakkapapañcacatubbidhaviṇṇāsaasavaogayogaganthāgatigamanataṇhupād ānāpāñcavidha- cetokhilapañcacetovinibandhanīvaraṇābhīnandanachavivāda-
mūlataṇhākāyasattānusayaatṭhamicchattanava-
taṇhāmūlakadasākusalakammapathadvāsaṭṭhidiṭṭhigataatṭhasatataṇhāvicaritādippab hede attano santāne anādikālapavatte diyaḍḍhasahassakilese taṃsahagate cāpi aneke pāpake lāmake akosallasambhūtaṭṭhena akusale dhamme anavasesaṃ saha vāsanāya bodhimūleyeva pahīne ariyamaggena samucchinne paccavekkhamāno “ayampi me kilesa pahīno, ayampi me kilesa pahīno”ti anupadapaccavekkhaṇāya paccavekkhamāno bhagavā nisīno hoti.

Aneke ca kusale dhammeti sīlasamādhipaññāvimuttivimuttiñāṇadassanaṃ cattāro satipaṭṭhānā, cattāro sammappadhānā, cattāro iddhipādā, cattāro ariyamaggā, cattāri phalāni, catasso paṭisambhidā, catuyoniparicchedakāññaṃ, cattāro ariyavaṃsā, cattāri vesārajjaññaṇi, pañca padhāniyaṅgāni, pañcaṅgiko sammāsamādhī, pañcañāṇiko sammāsamādhī, pañcīndriyāni, pañca balāni, pañca

“Tena kho pana samayena bhagavā attano aneke pāpake akusale dhamme pahīne paccavekkhamāno nisinno hoti, aneke ca kusale dhamme bhāvanāpāripūriṃ gate”ti.

Evam paccavekkhitvā uppannapītisomanassuddesabhūtaṃ imaṃ udānaṃ udānesi.

Tattha ahu pubbeti arahattamaggañāṇupattito pubbe sabbopi cāyaṃ rāgādiko kilesagaṇo mayhaṃ santāne ahu āsi, na imasmiṃ kilesagaṇe kocipi kilesa nāhosi. Tadā nāhūti tadā tasmim kāle ariyamaggakkhaṇe so kilesagaṇo na ahu na āsi, tattha aṇumattopi kilesa aggamaggakkhaṇe appahīno nāma natthi. “Tato nāhū”tipi paṭhanti, tato arahattamaggakkhaṇato paraṃ nāsīti attho. Nāhu pubbeti yo cāyaṃ mama aparimāṇo anavajjadhammo etarahi bhāvanāpāripūriṃ gato upalabbhati, sopi ariyamaggakkhaṇato pubbe na ahu na āsi. Tadā ahūti yadā pana me aggamaggañāṇaṃ uppannaṃ, tadā sabbopi me anavajjadhammo āsi. Aggamaggādhigamena hi saddhiṃ sabbepi sabbaññuṇā buddhānaṃ hatthagatā eva honti.

Na cāhu na ca bhavissati, na cetarahi vijjatīti yo pana so anavajjadhammo ariyamaggo mayhaṃ bodhimaṇḍe uppanno, yena sabbo kilesagaṇo anavasesaṃ pahīno, so yathā mayhaṃ maggakkhaṇato pubbe na cāhu na ca ahosi, evaṃ attanā pahātabbakilesābhāvato te kilesā viya ayampi na ca bhavissati anāgate na uppajjissati, etarahi paccuppannakālepi na vijjati na upalabbhati attanā kattabbakiccābhāvato. Na hi ariyamaggo anekavāraṃ pavattati. Tenevāha - “na pāraṃ diguṇaṃ yanti”ti.

Iti bhagavā ariyamaggena attano santāne anavasesaṃ pahīne akusale dhamme bhāvanāpāripūriṃ gate aparimāṇe anavajjadhamme ca paccavekkhamāno attupanāyikapītivegavissaṭṭhaṃ udānaṃ udānesi. Purimāya kathāya purimavesārajjadvayameva kathitaṃ, pacchimadvayaṃ sammāsambodhiyā pakāsītattā pakāsītimeva hotīti.

Tatīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Paṭhamanānātīthiyasuttavaṇṇanā

54. Catutthe nānātīthiyasamaṇabrāhmaṇaparibbājakāti ettha taranti etena saṃsāroghanti tīthaṃ, nibbānamaggo. Idha pana viparītavipallāsavasena dīṭṭhigatikehi tathā gahitadīṭṭhidassanaṃ “tītha”nti adhippetam. Tasmim sassatādinānākāre tīthe niyuttāti nānātīthiyā, nagganigaṇṭhādisamaṇā ceva kaṭhakalāpādibrāhmaṇā ca pokkharasātādīparibbājakā ca samaṇabrāhmaṇaparibbājakā. Nānātīthiyā ca te samaṇabrāhmaṇaparibbājakā cāti nānātīthiyasamaṇabrāhmaṇaparibbājakā.

“Sassato attā ca loko cā”tiādinā passantī etāya, sayam vā passati, tathā dassanamattameva vāti dīṭṭhi, micchābhinivesassetam adhivacanaṃ. Sassatādivasena nānā anekavidhā dīṭṭhiyo etesanti nānādīṭṭhikā. Sassatādivaseneva khamanaṃ khanti, rocanaṃ ruci, atthato “sassato attā ca loko cā”tiādinā pavatto cittavipallāso saññāvipallāso ca. Tathā nānā khantiyo etesanti nānākhantikā, nānā ruciyo etesanti nānārucikā. Dīṭṭhigatikā hi pubbabhāge tathā tathā cittaṃ rocetvā khamāpetvā ca pacchā “idameva saccaṃ moghamañña”nti abhinivisanti. Atha vā “aniccaṃ nicca”ntiādinā tathā tathā dassanavasena dīṭṭhi, khamanavasena khanti, ruccanavasena rucīti evaṃ tīhipi padehi dīṭṭhi eva vuttāti veditabbā.

Nānādiṭṭhinissayanissitāti sassatādiparikappavasena nānāvidhaṃ diṭṭhiyā nissayaṃ vatthum kāraṇaṃ, diṭṭhisāṅkhātameva vā nissayaṃ nissitā allīnā upagatā, taṃ anissajjitvā ṭhitāti attho. Diṭṭhiyopi hi diṭṭhigatikānaṃ abhinivesākāraṇaṃ nissayā honti.

Santīti atthi saṃvijjanti upalabbhanti. Eketi ekacce. Samaṇabrāhmaṇāti pabbajjūpagamena samaṇā, jātiyā brāhmaṇā, lokena vā samaṇāti ca brāhmaṇāti ca evaṃ gahitā. Evaṃvādinoti evaṃ idāni vattabbākārena vadantīti evaṃvādino. Evaṃ idāni vattabbākārena pavattā diṭṭhi etesanti evaṃdiṭṭhino. Tattha dutiyena diṭṭhigatikānaṃ micchābhiniveso dassito, paṭhamena tesam yathābhinivesaṃ paresaṃ tattha patiṭṭhāpanavasena vohāro.

Sassato loko, idameva saccaṃ moghamaññanti ettha lokoti attā. So hi diṭṭhigatikehi lokiyaṃ ettha puññaṃ pāpaṃ tabbipākā, sayaṃ vā kārakādhāvaṇa abhiyuttehi lokiyaṭīti lokoti adhippeto. Svāyaṃ sassato amaro nicco dhuvoti yadidaṃ amhākaṃ dassanaṃ idameva saccaṃ aviparītaṃ, aññaṃ pana asassatotiādi paresaṃ dassanaṃ moghaṃ micchāti attho. Etena cattāropi sassatavādā dassitā honti. Asassatoti na sassato, anicco adhuvo cavanadhammoti attho. “Asassato”ti sassatabhāvappaṭikkhepeneva ucchedo dīpitoti sattapi ucchedavādā dīpitā honti.

Antavāti sapariyanto parivaṭumo paricchinappamaṇo, na sabbagatoti attho. Etena sarīraparimāṇo aṅgutṭhaparimāṇo avayavaparimāṇo paramāṇuparimāṇo attāti evamādivādā dassitā honti. Anantavāti apariyanto, sabbagatoti attho. Etena kapilakaṇḍādivādā dīpitā honti.

Taṃ jīvaṃ taṃ sarīranti yaṃ sarīraṃ, tadeva jīvasaṅkhātaṃ vatthu, yañca jīvasaṅkhātaṃ vatthu, tadeva sarīranti jīvañca sarīrañca advayaṃ samanupassati. Etena ājīvakaṇaṃ viya “rūpī attā”ti ayaṃ vādo dassito hoti. Aññaṃ jīvaṃ aññaṃ sarīranti iminā pana “arūpī attā”ti ayaṃ vādo dassito.

Hoti tathāgato paraṃ maraṇāti ettha tathāgatoti satto. Tañhi diṭṭhigatiko kārakavedakādisaṅkhātaṃ, niccadhuvādisaṅkhātaṃ vā tathābhāvaṃ gatoti tathāgatoti voharati, so maraṇato idhakāyassa bhedato paraṃ uddhaṃ hoti, atthi saṃvijjatīti attho. Etena sassataggāhamukhena soḷasa saññīvādā aṭṭha asaññīvādā aṭṭha ca nevasaññīnāsaññīvādā dassitā honti. Na hotīti natthi na upalabbhati. Etena ucchedavādo dassito. Hoti ca na ca hotīti atthi ca natthi cāti. Etena ekaccasassatavādā satta saññīvādā ca dassitā. Neva hoti na na hotīti iminā pana amarāvikkhepavādo dassitoti veditabbaṃ.

Ime kira diṭṭhigatikā nānādesato āgantvā sāvatthiyaṃ paṭivasantā ekadā samayappavādake sannipatitvā attano attano vādaṃ paggayha aññavāde khumsentā vivādāpannā ahesuṃ. Tena vuttaṃ “te bhaṇḍanaajātā”tiādi.

Tattha bhaṇḍanaṃ nāma kalahassa pubbabhāgo. Bhaṇḍanaajātāti jātabhaṇḍanā. Kalahoti kalaho eva, kalassa vā hananato kalaho daṭṭhabbo. Aññaṃamaññaṃ viruddhavādaṃ āpannāti vivādāpannā. Mammaghaṭṭanato mukhameva sattīti mukhasatti, pharusavācā. Phalūpacārena viya hi kāraṇaṃ kāraṇūpacārena phalampi vohariyati yathā taṃ “sukho buddhuppādo, pāpakammaṃ paccaṇubhoti”ti ca. Tāhi mukhasattīhi vitudantā vijjhantā viharanti. Ediso dhammoti dhammo aviparītasabhāvo ediso evarūpo, yathā mayā vuttaṃ “sassato loko”ti. Nediso dhammoti na ediso dhammo, yathā tayā vuttaṃ “asassato loko”ti, evaṃ

sesapadehipi yojetabbaṃ. So ca titthiyānaṃ vivādo sakalanagare pākaṭo jāto. Atha bhikkhū sāvattiṃ piṇḍāya pavittḥā taṃ sutvā “atthi no idaṃ kathāpābhataṃ, yaṃ nūna mayaṃ imaṃ pavattiṃ bhagavato āroceyyāma, appeva nāma taṃ nissāya satthu saṇhasukhumaṃ dhammadesanaṃ labheyyāma”ti te pacchābhattaṃ dhammadesanākāle bhagavato etamatthaṃ ārocesuṃ. Tena vuttaṃ - “atha kho sambahulā bhikkhū”tiādi.

Taṃ sutvā bhagavā aññatitthiyānaṃ dhammassa ayathābhūtapajānanāṃ pakāsento “aññatitthiyā, bhikkhave”tiādimāha. Tattha andhāti paññācakkhuvirahena andhā. Tenāha “acakkhukā”ti. Paññā hi idha “cakkhū”ti adhippetā. Tathā hi vuttaṃ “atthaṃ na jānanti”tiādi. Tattha atthaṃ na jānantīti idhalokatthaṃ paralokatthaṃ na jānanti, idhalokaparalokesu vuddhiṃ abbhudayaṃ nāvabujjhanti, paramatthe pana nibbāne kathāvakā. Ye hi nāma pavattimattepi sammūlḥā, te kathaṃ nivattiṃ jānissantīti. Anatthaṃ na jānantīti yadaggena te atthaṃ na jānanti, tadaggena anattampi na jānanti. Yasmā dhammaṃ na jānanti, tasmā adhammampi na jānanti. Te hi vipariyesaggāhitāya dhammaṃ kusalampi akusalaṃ karonti, adhammampi akusalaṃ kusalaṃ karonti. Na kevalañca dhammādharmesu eva, atha kho tassa vipākesupi sammūlḥā. Tathā hi te kammampi vipākaṃ katvā voharanti, vipākampi kammaṃ katvā. Tathā dhammaṃ sabhāvadhammampi na jānanti, adhammaṃ asabhāvadhammampi na jānanti. Evaṃbhūtā ca sabhāvadhammaṃ asabhāvadhammañca, asabhāvadhammaṃ sabhāvadhammañca katvā pavedenti.

Iti bhagavā titthiyānaṃ mohadiṭṭhipaṭilābhabhāvena paññācakkhuvakallato andhabhāvaṃ dassetvā idāni tamatthaṃ jaccandhūpamāya pakāsetuṃ “bhūtapubbaṃ, bhikkhave”tiādimāha. Tattha bhūtapubbanti pubbe bhūtaṃ, atītakāle nibbattaṃ. Aññataro rājā ahoṣīti purātano nāmagottehi loke apākaṭo eko rājā ahoṣi. So rājā aññataraṃ purisaṃ āmantesiṭti tassa kira rañño sobhaggappattaṃ sabbaṅgasampannaṃ attano opavayaṃ hatthiṃ upaṭṭhānaṃ āgataṃ disvā etadahosi - “bhaddakaṃ vata, bho, hatthiyānaṃ dassanīya”nti. Tena ca samayena eko jaccandho rājaṅgaṇena gacchati. Taṃ disvā rājā cintesi - “mahājāniyā kho ime andhā ye evarūpaṃ dassanīyaṃ na labhanti daṭṭhuṃ. Yaṃnūnāhaṃ imissā sāvattiyaṃ yattakā jaccandhā sabbe te sannipātāpetvā ekadesaṃ ekadesaṃ hatthena phusāpetvā tesāṃ vacanaṃ suṇeyya”nti. Keḷisīlo rājā ekena purisena sāvattiyaṃ sabbe jaccandhe sannipātāpetvā tassa purisassa saññaṃ adāsi “yathā ekeko jaccandho sīsādikaṃ ekekaṃyeva hatthissa aṅgaṃ phusitvā ‘hatthī mayā diṭṭho’ti saññaṃ uppādesi, tathā karohī”ti. So puriso tathā akāsi. Atha rājā te jaccandhe paccekaṃ pucchi “kīdiso, bhaṇe, hatthī”ti. Te attanā diṭṭhadiṭṭhāvayavameva hatthiṃ katvā vadantā “edisō hatthī, nediso hatthī”ti aññamaññaṃ kalahaṃ karontā hatthādīhi upakkamitvā rājaṅgaṇe mahantaṃ kolāhalaṃ akaṃsu. Rājā saparijano tesāṃ taṃ vippekāraṃ disvā phāsukehi bhijjamānehi hadayena uggatena mahāhasitaṃ hasi. Tena vuttaṃ - “atha kho, bhikkhave, so rājā...pe... attamano ahoṣī”ti.

Tattha ambhoti ālapanāṃ. Yāvatakāti yattakā. Jaccandhāti jātiyā andhā, jātito paṭṭhāya acakkhukā. Ekajjhanti ekato. Bhaṇeti abahumānālāpo. Hatthiṃ dassehiṭti yathāvuttaṃ hatthiṃ sayāpetvā dassehi. So ca susikkhitattā aparipphandanto nipajji. Diṭṭho no hatthīti hatthena parāmasanaṃ dassanaṃ katvā āhaṃsu. Tena purisena sīsaṃ parāmasāpetvā “edisō hatthī”ti saññāpitattā tādisaṃyeva naṃ hatthiṃ sañjānantā jaccandhā “edisō deva hatthī seyyathāpi kumbho”ti vadiṃsu. Kumbhoti

ca ghaṭoti attho. Khīloti nāgadantakhīlo. Soṇḍoti hattho. Naṅgalīsāti naṅgalassa sirassa īsā. Kāyoti sarīraṃ. Koṭṭhoti kusūlo. Pādoti jaṅgho. Thūṇoti thambho. Naṅguṭṭhanti vālassa urimappadeso. Vāladhīti vālassa aggappadeso. Muṭṭhīhi saṃsumbhīṃsūti muṭṭhiyo bandhitvā pahariṃsu, muṭṭhighātaṃ akaṃsu. Attamano ahoṣīti keḷisīlattā so rājā tena jaccandhānaṃ kalahena attamano pahāsenā gahitamano ahoṣi.

Evameva khoti upamāsaṃsandanaṃ. Tassattho - bhikkhave, yathā te jaccandhā acakkhukā ekaṅgadassino anavasesato hatthiṃ apassitvā attanā diṭṭhāvayavamattaṃ hatthisaññāya itarehi diṭṭhaṃ ananujānantā aññamaññaṃ vivādaṃ āpannā kalahaṃ akaṃsu, evameva ime aññatitthiyā sakkāyassa ekadesaṃ rūpavedanādiṃ attano diṭṭhidassanena yathādiṭṭhaṃ “attā”ti maññaṃānā tassa sassatādibhāvaṃ āropetvā “idameva saccaṃ moghamañña”nti abhinivisitvā aññamaññaṃ vivadanti, yathābhūtaṃ pana atthānatthaṃ dhammādhammañca na jānanti. Tasmā andhā acakkhukā jaccandhapatiḥbhāgāti.

Etamatthaṃ viditvāti etaṃ titthiyānaṃ dhammasabhāvaṃ yathābhūtaṃ ajānantānaṃ apassantānaṃ jaccandhānaṃ viya hatthimhi yathādassanaṃ micchābhinivesaṃ, tattha ca vivādāpattiṃ sabbākārato viditvā tadatthadīpaṃ imaṃ udānaṃ udānesi.

Tattha imesu kira sajjanti, eke samaṇabrāhmaṇāti idhekacce pabbajjūpagamanena samaṇā, jātimattena brāhmaṇā “sassato loko”tiādinayappavattesu imesu eva asāresu diṭṭhigatesu diṭṭhābhinandanavasena, imesu vā rūpādīsu upādānakkhandhesu evaṃ aniccesu dukkhesu vipariṇāmadhammesu taṇhābhinandanadiṭṭhābhinandanānaṃ vasena “etaṃ mamā”tiādinā sajjanti kira. Aho nesaṃ sammohoti dasseti. Kirasaddo cettha arucisūcanattho. Tena tattha saṅgakāraṇābhāvameva dīpeti. Na kevalaṃ sajjanti eva, atha kho viggayha naṃ vivadanti “na tvaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāsi, ahaṃ imaṃ dhammavinayaṃ ājānāmī”tiādinā viggāhikakathānuyogavasena viggayha vivadanti vivādaṃ āpajjanti. Nanti cettha nipātamattaṃ. Atha vā viggayha nanti naṃ diṭṭhinissayaṃ sakkāyadiṭṭhimeva vā viparītadassanattā sassatādivasena aññamaññaṃ viruddhaṃ gahetvā vivadanti visesato vadanti, attano eva vādaṃ visiṭṭhaṃ aviparītaṃ katvā abhinivissa voharanti. Yathā kiṃ? Janā ekaṅgadassino yatheva jaccandhajanā hatthissa ekekaṅgadassino “yaṃ yaṃ attanā phusitvā ñātaṃ, taṃ tadeva hatthī”ti gahetvā aññamaññaṃ viggayha vivadiṃsu, evaṃsāmpadamidanti attho. Ivasaddo cettha luttaniddiṭṭhoti veditabbo.

Catutthasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Dutīyanānātitthiyasuttavaṇṇanā

55. Pañcame sassato attā ca loko cāti rūpādīsu aññataraṃ attāti ca lokoti ca gahetvā taṃ sassataṃ niccanti aññepi ca tathā gāhentā voharanti. Yathāha -

“Rūpaṃ attā ceva loko ca sassato cāti attānañca lokañca paññapenti. Vedanaṃ... saññaṃ... saṅkhāre... viññāṇaṃ attā ca loko ca sassato cāti attānañca lokañca paññapenti”ti.

Atha vā attāti ahaṅkāravatthu, lokoti mamaṅkāravatthu, yaṃ “attaniya”nti vuccati. Attāti vā sayaṃ, lokoti paro. Attāti vā pañcasu upādānakkhandhesu eko khandho, itaro loko. Attāti vā saviññāṇako khandhasantāno, aviññāṇako loko. Evaṃ taṃ taṃ attāti ca lokoti ca yathā dassanaṃ dvidhā gahetvā tadubhayaṃ “nicco dhuvo sassato”ti abhinivissa voharanti. Etena cattāro sassatavādā dassitā. Asassatoti sattapi ucchedavādā dassitā. Sassato ca asassato cāti ekacco attā ca loko ca sassato, ekacco asassatoti evaṃ sassato ca asassato cāti attho. Atha vā sveva attā ca loko ca attagatidiṭṭhikānaṃ viya sassato ca asassato ca, siyā sassatoti evamettha attho veditabbo. Sabbathāpi iminā ekaccasassatavādo dassito. Neva sassato nāsassatoti iminā amarāvikkhepavādo dassito. Te hi sassatavāde asassatavāde ca dosaṃ disvā “neva sassato nāsassato attā ca loko cā”ti vikkhepaṃ karontā vivadanti.

Sayaṃkatoti attanā kato. Yathā hi tesāṃ tesāṃ sattānaṃ attā ca attano dhammānuddhammaṃ katvā sukhadukkhāni paṭisaṃvedeti, evaṃ attāva attānaṃ tassa ca upabhogabhūtaṃ kiñcanaṃ palibodhasaṅkhātāṃ lokaṅca karoti, abhinimminātīti attaladdhi viya ayampi tesāṃ laddhi. Paraṃkatoti parena kato, attato parena issarena vā purisena vā pajāpatinā vā kālena vā pakatīyā vā attā ca loko ca kato, nimmitoti attho. Sayaṃkato ca paraṃkato cāti yasmā attānaṅca lokaṅca nimminantā issarādayo na kevalaṃ sayameva nimminanti, atha kho tesāṃ tesāṃ sattānaṃ dhammāddhammānaṃ sahaṅkāraṇaṃ labhitvāva, tasmā sayaṃkato ca paraṃkato ca attā ca loko cāti ekaccānaṃ laddhi. Asayaṃkāro aparāṃkāroti natthi etassa sayaṃkāroti asayaṃkāro, natthi etassa parāṃkāroti aparāṃkāro. Anunāsikāgamaṃ katvā vuttaṃ “aparāṃkāro”ti. Ayaṃ ubhayattha dosaṃ disvā ubhayaṃ paṭikkhipati. Atha kathaṃ uppannoti āha - adhiccasamuppannoti yadicchāya samuppanno kenaci kāraṇena vinā uppannoti adhiccasamuppannavādo dassito. Tena ca ahetukavādopi saṅgahito hoti.

Idāni ye diṭṭhigatikā attānaṃ viya sukhadukkhampi tassa guṇabhūtaṃ kiñcanabhūtaṃ vā sassatādivasena abhinivissa voharanti, tesāṃ taṃ vādaṃ dassetuṃ “santeke samaṇabrāhmaṇā”tiādi vuttaṃ. Taṃ vuttanayameva.

Etamatthaṃ viditvāti ettha pana idha jaccandhūpamāya anāgatattā taṃ hitvā heṭṭhā vuttanayeneva attho yojetabbo, tathā gāthāya.

Tattha antarāva visīdanti, apatvāva tamogadhanti ayaṃ viseso. Tassattho - evaṃ diṭṭhigatesu diṭṭhinissayesu āsajjamānā diṭṭhigatikā kāmoghādīnaṃ catunnaṃ oghānaṃ, saṃsāramahoghasseva vā antarāva vemajjhe eva yaṃ tesāṃ pārābhāvena patitṭhatṭhena vā ogadhasaṅkhātāṃ nibbānaṃ tadadhigamūpāyo vā ariyamaggo taṃ appatvāva anadhigantvāva visīdanti saṃsīdanti. Ogādhanti patitṭhahanti etena, ettha vāti ogādho, ariyamaggo nibbānaṅca. Ogādhamevettha rassattaṃ katvā ogadhanti vuttaṃ. Taṃ ogadhaṃ tamogadhanti padavibhāgo.

Pañcamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Tatiyānāṭitthiyasuttavaṇṇanā

56. Chaṭṭhe sabbāṃ heṭṭhā vuttanayameva. Imaṃ udānanti ettha pana diṭṭhitaṇhāmānesu dosaṃ disvā te dūrato vajjetvā saṅkhāre yathābhūtaṃ passato ca tattha anādīnavadassitāya micchābhinivittassa yathābhūtaṃ apassato ca yathākkamaṃ saṃsārato ativattanānavattanadīpakāṃ imaṃ udānaṃ udānesīti attho yojetabbo.

Tattha ahaṅkārapasutāyaṃ pajāti “sayamkato attā ca loko cā”ti evaṃ vuttasayamkārasaṅkhātāṃ ahaṅkāraṃ tathāpavattaṃ diṭṭhiṃ pasutā anuyuttā ayaṃ pajā micchābhinivīṭṭho sattakāyo. Paraṃkā rūpasamhitāti paro añño issarādiko sabbaṃ karotīti evaṃ pavattaparaṃkāradīṭṭhisannissitā tāya upasamhitāti paraṃkā rūpasamhitā. Etadeke nābbhaññaṃsūti etaṃ diṭṭhidvayaṃ eke samaṇabrāhmaṇā tattha dosadassino hutvā nānujāniṃsu. Kathaṃ? Sati hi sayamkāre kāmakārato sattānaṃ iṭṭheneva bhavitabbaṃ, na anīṭṭhena. Na hi koci attano dukkhaṃ icchatī, bhavati ca anīṭṭhaṃ, tasmā na sayamkāro. Paraṃkāropi yadi issarahetuko, svāyaṃ issaro attatthaṃ vā kareyya paratthaṃ vā. Tattha yadi attatthaṃ, attanā akatakkicco siyā asiddhassa sādhanato. Atha vā paratthaṃ sabbesaṃ hitasukhameva nipphajjeyya, na ahitaṃ dukkhaṃ nipphajjati, tasmā issaravasena na paraṃkāro sijjhati. Yadi ca issarasaṅkhātāṃ aññanirapekkhaṃ niccamedakāraṇaṃ pavattiyā siyā, kammena uppatti na siyā, sabbeheva ekajjhaṃ uppajjitabbaṃ kāraṇassa sannihitattā. Athassa aññampi sahaṅkārikāraṇaṃ icchitaṃ, taññeva hetu, kiṃ issarena apariniṭṭhitasāmatthiyena parikkappitena. Yathā ca issarahetuko paraṃkāro na sijjhati, evaṃ pajāpatipurisapakatibrahmakālādihetutopi na sijjhateva tesampi asiddhattā vuttadosānavattanato ca. Tena vuttaṃ “etadeke nābbhaññaṃsū”ti. Ye pana yathāvutte sayamkāraparaṃkāre nānujānantāpi adhiccasaṃmuppannaṃ attānañca lokañca paññapenti, tepi na naṃ sallanti addasaṃ adhiccasaṃmuppannantivādinopi micchābhinivesaṃ anatikkamanato yathābhūtaṃ ajānantānaṃ diṭṭhigataṃ tattha tattha dukkhuppādanato vijjhanaṭṭhena “salla”nti na paṇiṃsu.

Etañca sallaṃ paṭikacca passatoti yo pana āraddhavipassako pañcapi upādānakkhandhe aniccatto dukkhato anattato samanupassati, so etañca tividhaṃ viparītadassanaṃ aññañca sakalaṃ micchābhinivesaṃ tesañca nissayabhūte pañcupādānakkhandhepi tujjanato duruddhārato ca “salla”nti paṭikacca pubbeyeve vipassanāpaññāya passati. Evaṃ passato ariyamaggakkhaṇe ekanteneva ahaṃ karomīti na tassa hoti. Yathā ca attano kārakabhāvo tassa na upaṭṭhāti, evaṃ paro karotīti na tassa hoti, kevalaṃ pana aniccasaṅkhātāṃ paṭiccasamuppannadhammamattameva hoti. Ettāvatā sammāpaṭipannassa sabbathāpi diṭṭhimānābhāvova dassito. Tena ca arahattappattiyā saṃsārasamatikkamo pakāsito hoti.

Idāni yo diṭṭhigate allīno, na so saṃsārato sīsaṃ ukkhipituṃ sakkoti, taṃ dassetuṃ “mānupetā”ti gāthamāha. Tattha mānupetā ayaṃ pajāti ayaṃ sabbāpi diṭṭhigatikasaṅkhātā pajā sattakāyo “mayhaṃ diṭṭhi sundarā, mayhaṃ ādāno sundaro”ti attano gāhassa saṃpaggahalakkhaṇena mānena upetā samannāgatā. Mānaganthā mānavinibaddhāti tato eva tena aparāparaṃ uppajjamānena yathā taṃ diṭṭhiṃ na paṇiṃsajjati, evaṃ attano santānassa ganthitattā vinibaddhattā ca mānaganthā mānavinibaddhā. Diṭṭhīsu sārāmbhakathā, saṃsāraṃ nātivattatīti “idameva saccaṃ moghamañña”nti attukkaṃsanaparavambhanavasena attano diṭṭhābhinivesena paresaṃ diṭṭhīsu sārāmbhakathā virodhakathā saṃsāranāyikānaṃ avijjātaṇhānaṃ appahānato saṃsāraṃ nātivattati, na atikkamatīti attho.

Chaṭṭhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Subhūtiuttavaṇṇanā

57. Sattame subhūtīti tassa therassa nāmaṃ. So hi āyasmā padumuttarassa bhagavato pādamūle katābhinihāro kappasatasahassaṃ upacitapuññasambhāro imasmiṃ buddhuppāde ulāravibhave gahapatikule uppanno bhagavato dhammadesanaṃ sutvā saṃvegajāto gharā nikkhamma pabbajitvā katādhikārattā ghaṭento vāyamanto na cirasseva chaḷabhiñño jāto, brahmavihārabhāvanāya pana ukkaṃsapāramippattiyā “etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakaṇaṃ bhikkhūnaṃ araṇavihārīnaṃ yadidaṃ subhūtī”ti araṇavihāre bhagavatā etadagge ṭhapito. So ekadivasam sāyanhasamayaṃ divātṭhānato vihāraṅgaṇaṃ otiṇṇo catuparisamajjhe bhagavantaṃ dhammaṃ desentaṃ disvā “desanāpariyosāne vuṭṭhahitvā vandissāmī”ti kālāparicchedaṃ katvā bhagavato avidūre aññatarasmiṃ rukkhamūle nisinno phalasamāpattiṃ samāpajji. Tena vuttaṃ - “tena kho pana samayena āyasmā subhūti...pe... samāpajjitvā”ti.

Tattha dutiyajjhānato paṭṭhāya rūpāvacarasamādhi sabbopi arūpāvacarasamādhi avitakkasamādhi eva. Idha pana catutthajjhānapādako arahattaphalasamādhi “avitakkasamādhi”ti adhippeto. Dutiyajjhānādīhi pahīnā micchāvitakkā na tāva suppahīnā accantapahānābhāvato, ariyamaggena pana pahīnā eva puna pahānakiccābhāvato. Tasmā aggamaggapariyosānabhūto arahattaphalasamādhi sabbesaṃ micchāvitakkānaṃ pahānante uppannattā visesato “avitakkasamādhi”ti vattabbaṃ arahati, pāgeva catutthajjhānapādako. Tena vuttaṃ - “idha pana catutthajjhānapādako arahattaphalasamādhi ‘avitakkasamādhi’ti adhippeto”ti.

Etamatthaṃ viditvāti etaṃ āyasmato subhūtissa sabbamicchāvitakkasabbasaṃkilesapahānasaṅkhātāṃ atthaṃ sabbākārato jānitvā tadatthadīpaṃ imaṃ udānaṃ udānesi.

Tattha yassa vitakkā vidhūpitāti yena ariyapuggalena, yassa vā ariyapuggalassa kāmavitakkādayo sabbepi micchāvitakkā vidhūpitā ariyamaggañāṇena santāpitā samucchinnā. Ajjhattaṃ suvikappitā asesāti niyakajjhattasaṅkhāte attano santāne uppajjanārahā suvikappitā suṭṭhu vikappitā asesato, kiñci pesetvā susamucchinnāti attho. Taṃ saṅgamicca arūpasaññīti ettha nti nipātamattaṃ. Atha vā hetuattho taṃsaddo. Yasmā anavasesena micchāvitakkā samucchinnā, tasmā rāgasāṅgādikaṃ pañcavidhaṃ saṅgaṃ, sabbampi vā kilesasaṅgaṃ aticca atikkamitvā atikkamanahetu rūpasabhāvābhāvato ruppanasaṅkhātassa ca vikārassa tattha abhāvato nibbikārahetubhāvato vā “arūpa”nti laddhanāmaṃ nibbānaṃ ārammaṇaṃ katvā pavattāhi maggaphalasaññāhi arūpasaññī. Catuyogātigatoti kāmāyogo bhavāyogo diṭṭhiyogo avijjāyogoti cattāro yoge yathārahaṃ catūhipi maggehi atikkamitvā gato. Na jātu metīti makāro padasandhikaro, jātu ekaṃseneva punabbhavāya na eti, āyatiṃ punabbhavābhiniḍḍatti tassa natthīti attho. “Na jāti metī”tipi paṭhanti, so evattho. Iti bhagavā āyasmato subhūtissa arahattaphalasamāpattivihāraṃ anupādisesaṇibbānañca ārabba pīṭivegavissaṭṭhaṃ udānaṃ udānesi.

Sattamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Gaṇikāsuttavaṇṇanā

58. Aṭṭhame dve pūgāti dve gaṇā. Aññatarissā gaṇikāyāti aññatarāya nagarasobhiniyā. Sārattāti suṭṭhu rattā. Paṭibaddhacittāti kilesavasena baddhacittā. Rājagahe kira ekasmiṃ chaṇadivase bahū dhuttapurisā gaṇabandhanena vicarantā

ekamekassa ekamekaṃ vesim ānetvā uyyānaṃ pavisitvā chaṇakīlaṃ kīlīmsu. Tato parampi dve tayo chaṇadivase taṃ taṃyeva vesim ānetvā chaṇakīlaṃ kīlīmsu. Athāparasmim chaṇadivase aññepi dhuttā tatheva chaṇakīlaṃ kīlitukāmā vesiyo ānentā purimadhutthehi pubbe ānītaṃ ekaṃ vesim ānenti. Itare taṃ disvā “ayaṃ amhākaṃ pariggaho”ti āhaṃsu. Tepi tatheva āhaṃsu. “Evaṃ amhākaṃ pariggaho, amhākaṃ pariggaho”ti kalahaṃ vaḍḍhetvā paṇippahārādīni akaṃsu. Tena vuttaṃ - “tena kho pana samayena rājagahe dve pūgā”tiādi. Tattha upakkamantīti paharanti. Maraṇampi nigacchantīti balavūpakkamehi maraṇaṃ upagacchanti, itarepi maraṇamattaṃ maraṇappamāṇadukkhaṃ pāpuṇanti.

Etamatthaṃ viditvāti etaṃ kāmesu gedhaṃ vivādamūlaṃ sabbānatthamūlanti sabbākārato viditvā. Imaṃ udānanti antadvaye ca majjhimāya paṭipattiyā ādīnavānisamsavibhāvanaṃ imaṃ udānaṃ udānesi.

Tattha yañca pattanti yaṃ rūpādipañcakāmaguṇajātaṃ pattaṃ “natthi kāmesu doso”ti diṭṭhiṃ purakkhatvā vā apurakkhatvā vā etarahi laddhaṃ anubhuyyamaṇaṃ. Yañca pattabbanti yañca kāmaguṇajātameva “bhuñjitabbā kāmā, paribhuñjitabbā kāmā, āsevitabbā kāmā, paṭisevitabbā kāmā, yo kāme paribhuñjati, so lokaṃ vaḍḍheti, yo lokaṃ vaḍḍheti, so bahuṃ puññaṃ pasavatī”ti diṭṭhiṃ upanissāya taṃ anissajjitvā katena kammunā anāgate pattabbaṃ anubhavitabbāñca. Ubhayametaṃ rajānukiṇṇanti etaṃ ubhayaṃ pattaṃ pattabbañca rāgarajādīhi anukiṇṇaṃ. Sampatte hi vatthukāme anubhavanto rāgarajena vokiṇṇo hoti, tattha pana saṃkiliṭṭhacittassa phale āyatiṃ āpanne domanassuppattiyā dosarajena vokiṇṇo hoti, ubhayatthāpi moharajena vokiṇṇo hoti. Kassa panetaṃ rajānukiṇṇanti āha - “āturassānusikkhato”ti kāmapatthanāvasena kilesāturassa, tassa ca phalena dukkhāturassa ca ubhayatthāpi paṭikārābhilāsāya kilesaphale anusikkhato.

Tathā yañca pattanti yaṃ acelakavatādivasena pattaṃ attaparitāpanaṃ. Yañca pattabbanti yaṃ micchādiṭṭhikammasamādānāhetu apāyesu pattabbaṃ phalaṃ. Ubhayametaṃ rajānukiṇṇanti tadubhayaṃ dukkharajānukiṇṇaṃ. Āturassāti kāyakilamathena dukkhāturassa. Anusikkhatoti micchādiṭṭhiṃ, tassā samādāyake puggale ca anusikkhato.

Ye ca sikkhāsārāti yehi yathāsamādinnaṃ sīlabbatādisaṅkhātaṃ sikkhaṃ sārato gahetvā “iminā saṃsārasuddhī”ti kathitā. Tenāha - sīlabbataṃ jīvitaṃ brahmacariyaṃ upaṭṭhānasārāti. Tattha yaṃ “na karomī”ti oramati, taṃ sīlaṃ, visabhojanakicchācaraṇādikaṃ vataṃ, sākabhakkhatādijīvikā jīvitaṃ, methunavirati brahmacariyaṃ, etesaṃ anutiṭṭhanaṃ upaṭṭhānaṃ, bhūtaṇḍakaparibhaṇḍādivasena khandhadevasivādiparicaraṇaṃ vā upaṭṭhānaṃ, evametehe yathāvutthehi sīlādīhi saṃsārasuddhi hotīti tāni sārato gahetvā tthitā samaṇabrāhmaṇā sikkhāsārā sīlabbataṃ jīvitaṃ brahmacariyaṃ “upaṭṭhānasārā”ti veditabbā. Ayameko antoti ayaṃ sīlabbataparāmāsavasena attakilamathānuyogasaṅkhāto majjhimāya paṭipattiyā uppathabhūto lāmakatṭhena ca eko anto. Ayaṃ dutiyo antoti ayaṃ kāmasukhallikānuyogo kāmesu pātabyatāpattisaṅkhāto dutiyo vuttanayena anto.

Iccete ubho antāti kāmasukhallikānuyogo attakilamathānuyogo ca iti ete ubho antā. Te ca kho etarahi patte, āyatiṃ pattabbe ca kilesadukkhajānukiṇṇe kāmaguṇe attaparitāpane ca allīnehi kilesadukkhāturānaṃ anusikkhantehe, sayañca kilesadukkhāturehe paṭipajjitabbattā lāmakā uppathabhūtā cāti antā.

Kaṭasivaḍḍhanāti andhaputhujjanehi abhikaṅkhitabbaṭṭhena kaṭasisaṅkhātānaṃ taṇhāavijjānaṃ abhivaḍḍhanā. Kaṭasiyo diṭṭhiṃ vaḍḍhentīti tā pana kaṭasiyo nānappaḥaradiṭṭhiṃ vaḍḍhenti. Vatthukāmesu assādānupassino hi te pajahitum asakkontassa taṇhāavijjāsahakārīkāraṇaṃ labhitvā “natthi dinna”ntiādinā natthikadiṭṭhiṃ akiriyadiṭṭhiṃ ahetukadiṭṭhiṃca gaṇhāpenti, attaparitāpanaṃ anuyuttassa pana avijjātaṇhāsahakārīkāraṇaṃ labhitvā “sīlena suddhi vatena suddhī”tiādinā attasuddhiabhiḥāsena sīlabbataparāmāsadiṭṭhiṃ gaṇhāpenti. Sakkāyadiṭṭhiyā pana tesam paccayabhāvo pākaṭoyeva. Evaṃ antadvayūpanissayena taṇhāavijjānaṃ diṭṭhivaḍḍhakatā veditabbā. Keci pana “kaṭasīti pañcannaṃ khandhānaṃ adhivacana”nti vadanti. Tesam yadaggena tato antadvayato saṃsārasuddhi na hoti, tadaggena te upādānakkhandhe abhivaḍḍhetīti adhippāyo. Apare pana “kaṭasivaḍḍhanā”ti padassa “aparāparaṃ jarāmaraṇehi sivathikavaḍḍhanā”ti atthaṃ vadanti. Tehipi antadvayassa saṃsārasuddhihetubhāvābhāvoyeva vutto, kaṭasiyā pana diṭṭhivaḍḍhanakāraṇabhāvo vattabbo.

Ete te ubho ante anabhiññāyāti te ete yathāvutte ubhopi ante ajānitvā “ime antā te ca evaṃgahitā evaṃanuṭṭhitā evaṃgatikā evaṃabhisamparāyā”ti evaṃ ajānanahetu ajānanakāraṇā. “Paññāya cassa disvā āsavā parikkhīṇā”tiādisu viyassa hetuatthatā daṭṭhabbā. Olīyanti eketi eke kāmasukhānuyogavasena saṅkocaṃ āpajjanti. Atidhāvanti eketi eke attakilamathānuyogavasena atikkamanti. Kāmasukhamanuyuttā hi vīriyassa akaraṇato kosajjivasena sammāpaṭipattito saṅkocamāpannatā olīyanti nāma, attaparitāpanamanuyuttā pana kosajjaṃ pahāya anupāyena vīriyārambhaṃ karontā sammāpaṭipattiyā atikkamanato atidhāvanti nāma, tadubhayaṃ pana tattha ādīnavādassanato. Tena vuttaṃ - “ubho ante anabhiññāya olīyanti eke atidhāvanti eke”ti. Tattha taṇhābhinandanavasena olīyanti, diṭṭhābhinandanavasena atidhāvanti veditabbaṃ.

Atha vā sassatābhinivesavasena olīyanti eke, ucchedābhinivesavasena atidhāvanti eke. Gosīlādivasena hi attaparitāpanamanuyuttā ekacce “imināhaṃ sīlena vā vatena vā tapena vā brahmacariyena vā devo vā bhavissāmi devaññatāro vā, tattha nicco dhuvo sassato avipariṇāmadhammo sassatisamaṃ tatheva ṭhassāmi”ti sassatadassanaṃ abhinivisantā saṃsāre olīyanti nāma, kāmasukhamanuyuttā pana ekacce yaṃkiñci katvā indriyāni santappetukāmā lokāyatikā viya tadanuguṇaṃ ucchedadassanaṃ abhinivisantā anupāyena vaṭṭupacchedassa pariyesanato atidhāvanti nāma. Evaṃ sassatucchedavasenapi olīyanātidhāvanāni veditabbāni.

Ye ca kho te abhiññāyāti ye ca kho pana ariyapuggalā te yathāvutte ubho ante “ime antā evaṃgahitā evaṃanuṭṭhitā evaṃgatikā evaṃabhisamparāyā”ti abhivisiṭṭhena ñāṇena vipassanāsahitāya maggapaññāya jānitvā majjhimapaṭipadaṃ sammāpaṭipannā, tāya sammāpaṭipattiyā. Tatra ca nāhesunti tatra tasmiṃ antadvaye patitā na ahesum, taṃ antadvayaṃ pajahiṃsūti attho. Tena ca nāmaññiṃsūti tena antadvayapahānena “mama idaṃ antadvayapahānaṃ, ahaṃ antadvayaṃ pahāsiṃ, iminā antadvayapahānena seyyo”tiādinā taṇhādiṭṭhimānamaññanāvasena na amaññiṃsu sabbamaññanānaṃ sammadeva pahīnattā. Ettha ca aggaphale ṭhite ariyapuggale sandhāya “tatra ca nāhesum, tena ca nāmaññiṃsū”ti atitakālavasena ayaṃ desanā pavattā, maggakkhaṇe pana adhippete vattamānakālavaseneva vattabbaṃ siyā. Vaṭṭaṃ tesam natthi paññāpanāyāti ye evaṃ pahīnasabbamaññanā uttamapurisā, tesam

anupādāparinibbutānaṃ kammavipākakilesavasena tividhampi vaṭṭaṃ natthi paññāpanāya, vattamānakkhandhabhedato uddhaṃ anupādāno viya jātavedo apaññattikabhāvameva gacchatīti attho.

Aṭṭhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Upātidhāvantisuttavaṇṇanā

59. Navame rattandhakāratimisāyanti rattiyaṃ andhakāre mahātimisāyaṃ. Rattīpi hi andhakāravirahitā hoti, yā puṇṇamāya ratti juṇhobhāsītā. Andhakāropi “timisā”ti na vattabbo hoti abbhamaṃhi kādiupakkilesavirahite deve. Mahandhakāro hi “timisā”ti vuccati. Ayaṃ pana amāvasī ratti devo ca meghapaṭalasañchanno. Tena vuttaṃ - “rattandhakāratimisāyanti rattiyā andhakāre mahātimisāya”nti. Abbhokāseti appaṭicchanne okāse vihāraṅgaṇe. Telappadīpesu jhāyamānesūti telapajjotesu jalamānesu.

Nanu ca bhagavato byāmapabbhā pakatiyā byāmamattappadesaṃ abhibyāpetvā candimasūriyālokaṃ abhibhavitvā ghanabahalaṃ buddhālokaṃ vissajjenti andhakāraṃ vidhamitvā tiṭṭhati, kāyappabbhāpi nīlapītādivasena chabbaṇṇaghanabuddharasmiyo vissajjetvā pakatiyāva samantato asītiṭṭhappadesaṃ obhāseti tiṭṭhati, evaṃ buddhālokeneva ekobhāsabhūte bhagavato nisinnokāse padīpakaraṇe kiccaṃ natthīti? Saccaṃ natthi, tathāpi puññatthikā upāsakā bhagavato bhikkhusaṅghassa ca pūjākaraṇatthaṃ devasikaṃ telappadīpaṃ upaṭṭhapenti. Tathā hi vuttaṃ - sāmāññaphalepi “ete maṇḍalamāle dīpā jhāyanti”ti. “Rattandhakāratimisāya”nti idampi tassā rattiyā sabhāvakittanatthaṃ vuttaṃ, na pana bhagavato nisinnokāsassa andhakārabhāvato. Pūjākaraṇatthameva hi tadāpi upāsakehi padīpā kārītā.

Tasmiñhi divase sāvattvivāsino bahū upāsakā pātova sarīrapaṭijaggaṇaṃ katvā vihāraṃ gantvā uposathaṅgāni samādiyitvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā nagaraṃ pavisitvā mahādānāni pavattetvā bhagavantaṃ bhikkhusaṅghaṃ anugantvā nivattitvā attano attano gehāni gantvā sayampi paribhuñjitvā suddhavatthanivatthā suddhuttarāsaṅgā gandhamālādihattā vihāraṃ gantvā bhagavantaṃ pūjetvā keci manobhāvanīye bhikkhū payirupāsantā keci yonisomanasikarontā divasabhāgaṃ vītināmesuṃ. Te sāyanhasamaye bhagavato santike dhammaṃ sutvā satthari dhammasabhāmaṇḍapato paṭṭhāya gandhakuṭṭisamīpe ajjhokāse paññattavarabuddhāsane nisinne, bhikkhusaṅghe ca bhagavantaṃ upasaṅkamtvā payirupāsante uposathavisodhanatthañceva yonisomanasikāraparibrūhanatthañca nagaraṃ agantvā vihāreyeva vasitukāmā ohīyimsu. Atha te bhagavato bhikkhusaṅghassa ca pūjākaraṇatthaṃ bahū telappadīpe āropetvā satthāraṃ upasaṅkamtvā vanditvā bhikkhusaṅghassa ca añjaliṃ katvā bhikkhūnaṃ pariyante nisinnā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ, “bhante, ime tiṭṭhiyā nānāvidhāni diṭṭhigatāni abhinivissa voḥaranti, tathā voḥarantā ca kadāci sassataṃ, kadāci asassataṃ, ucchedādīsu aññataranti ekasmiṃyeva aṭṭhatvā navanavāni diṭṭhigatāni ‘idameva saccaṃ moghamañña’nti paggayha tiṭṭhanti ummattakasadisā, tesāṃ tathā abhinivīṭṭhānaṃ kā gati, ko abhisamparāyo”ti. Tena ca samayena bahū paṭaṅgapāṇakā patantā patantā tesu telappadīpesu nipatanti. Tena vuttaṃ - “tena kho pana samayena sambahulā adhipātakā”tiādi.

Tattha adhipātakāti paṭaṅgapāṇakā, ye “salabhā”tipi vuccanti. Te hi dīpasikhaṃ adhipatanato “adhipātakā”ti adhippetā. Āpātaparipātanti āpātaṃ paripātaṃ, āpativā āpativā paripatitvā paripatitvā, abhimukhapātañceva paribbhamitvā pātañca katvāti attho. “Āpāthe paripāta”nti keci paṭhanti, āpāthe padīpassa attano āpāthagamane sati paripatitvā paripatitvāti attho. Anayanti avaḍḍhiṃ dukkhaṃ. Byasananti vināsaṃ. Purimapadena hi maraṇamattaṃ dukkhaṃ, pacchimapadena maraṇaṃ tesam dīpeti. Tattha keci pāṇakā saha patanena mariṃsu, keci maraṇamattaṃ dukkhaṃ āpajjimsu.

Etamatthaṃ viditvāti etaṃ adhipātakapāṇakānaṃ attahitaṃ ajānantānaṃ attupakkamavasena niratthakabyasanāpattiṃ viditvā tesam viya diṭṭhigatikānaṃ diṭṭhābhinivesena anayabyasanāpattidīpakaṃ imaṃ udānaṃ udānesi.

Tattha upātidhāvanti na sāraṃentīti sīlasamādhipaññāvimuttiādibhedam sāraṃ na enti, catusaccābhisamayavasena na adhigacchanti. Tasmaṃ pana saupāye sāre tiṭṭhanteyeva vimuttābhilāsāya taṃ upentā viya hutvāpi diṭṭhivipallāsena atidhāvanti atikkamitvā gacchanti, pañcupādānakkhandhe “niccaṃ subhaṃ sukhaṃ attā”ti abhinivisitvā gaṇhantāti attho. Navaṃ navaṃ bandhanaṃ brūhayantīti tathā gaṇhantā ca taṇhādiṭṭhisāṅkhātāṃ navaṃ navaṃ bandhanaṃ brūhayanti vaḍḍhayanti. Patanti pajjotamivādhipātakā, diṭṭhe sute itiheke nivīṭṭhāti evaṃ taṇhādiṭṭhibandhanehi baddhattā eke samaṇabrāhmaṇā diṭṭhe attanā cakkhuviññāṇena diṭṭhidassaneneva vā diṭṭhe anussavūpalabbhamatteneva ca sute “itiha ekantato evameta”nti nivīṭṭhā diṭṭhābhinivesena “sassata”ntiadinā abhinivīṭṭhā, ekantahitaṃ vā nissaraṇaṃ ajānantā rāgādīhi ekādasahi aggīhi ādittaṃ bhavattayaṅkhātāṃ aṅgārakāsūmyeva ime viya adhipātakā imaṃ pajjotaṃ patanti, na tato sīsaṃ ukkhipituṃ sakkontīti attho.

Navamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Uppajjantisuttavaṇṇanā

60. Dasame yāvakīvanti yattakaṃ kālaṃ. Yatoti yadā, yato paṭṭhāya, yasmiṃ kāleti vā attho. Evametaṃ, ānandāti, ānanda, tathāgate uppanne tathāgatassa tathāgatasāvakānaṃyeva ca lābhasakkāro abhivaḍḍhati, titthiyā pana nittejā vihatappabhā pahīnalābhasakkārā hontīti yaṃ tayā vuttaṃ, etaṃ evaṃ, na etassa aññathābhāvo. Cakkavattino hi cakkaratanaṃ pātubhāvena loko cakkaratanaṃ muñcitvā aññattha pūjāsakkārasammānaṃ na pavatteti, cakkaratanaṃ pana sabbo loko sabbabhāvehi sakkaroti garuṃ karoti māneti pūjeti. Iti vaṭṭānusāripuññaṃmattanissandassapi tāva mahanto ānubhāvo, kimaṅgaṃ pana vivaṭṭānusāripuññaṃphalūpatthambhassa anantāparimeyyaguṇagaṇadhārassa buddharatanassa dhammaratanassa saṅgharatanassa cāti dasseti.

Bhagavā hi sammāsambodhiṃ patvā pavattavaradhammacakko anukkamena loke ekasaṭṭhiyā arahantesu jātesu saṭṭhi arahante janapadacārikāya vissajjetvā uruvelaṃ patvā uruvelakassapappamukhe sahasasajāṭile arahatte patiṭṭhāpetvā tehi parivuto laṭṭhivanuyyāne nisīditvā bimbisārappamukhānaṃ aṅgamagadhavāsīnaṃ dvādasā nahutāni sāsane otāretvā yadā rājagahe vihāsi, tato paṭṭhāya bhagavato bhikkhusaṅghassa ca yathā yathā uparūpari ulāralābhasakkāro abhivaḍḍhati, tathā tathā sabbatitthiyānaṃ lābhasakkāro parihāyi eva.

Athekadivasam āyasmā ānando divāṭṭhāne nisinno bhagavato ca ariyasaṅghassa ca sammāpaṭipattiṃ paccavekkhitvā pītisomanassajāto “katham nu kho titthiyāna”nti tesam paṭipattiṃ āvajjesi. Athassa nesam sabbathāpi duppaṭipattiyeva upaṭṭhāsi. So “evam mahānubhāve nāma puññūpanissayassa dhammānudhammappaṭipattiyā ca ukkaṃsapāramippatte bhagavati, ariyasaṅghe ca dharante katham ime aññatitthiyā evam duppaṭipannā akatapuññā varākā lābhino sakkatā bhavissantī”ti titthiyānam lābhasakkārāhāniṃ nissāya kāruññaṃ uppādetvā atha attano parivitakkam “yāvākīvañca, bhante”tiādinā bhagavato ārocesi. Bhagavā ca tam, “ānanda, tayā micchā parivitakkita”nti avatvā suvaṇṇālīṅgasadisam gīvaṃ unnāmetvā supupphitasatapattasassirikaṃ mahāmukhaṃ abhippasannataram katvā “evametaṃ, ānandā”ti sampahaṃsitvā “yāvākīvañcā”tiādinā tassa vacanam paccanumodi. Tena vuttaṃ - “atha kho āyasmā ānando...pe... bhikkhusaṅgho cā”ti. Atha bhagavā tassam aṭṭhuppattiyaṃ atītepi mayi anuppanne ekacce nīcajanā sammānam labhitvā mama uppādato paṭṭhāya hatalābhasakkārā ahesunti bāverujātakam kathesi.

Etamatthaṃ viditvāti diṭṭhigatikānam tāva sakkārasammāno yāva na sammāsambuddhā loke uppajjanti, tesam pana uppādato paṭṭhāya te hatalābhasakkārā nippabhā nittejāva honti, duppaṭipattiyā dukkhato ca na muccantīti etamatthaṃ sabbākārato viditvā tadatthadīpanam imaṃ udānam udānesi.

Tattha obhāsati tāva so kimīti so khajjūpanakakimi tāvadeva obhāsati jotati dibbati. Yāva na unnamate pabhaṅkaroti tīsupi mahādīpesu ekakkhaṇe āloka karaṇena “pabhaṅkaro”ti laddhanāmo sūriyo yāva na uggamati na udeti. Anuggate hi sūriye laddhokāsā khajjūpanakā viparivattamānāpi kaṇṭakaphalasadisā tamasi vijjotanti. Sa verocanamhi uggate, hatappabho hoti na cāpi bhāsātīti samantato andhakāram vidhamitvā kiraṇasahassena virocanasabhāvatāya verocananāmake ādicce utṭhite so khajjūpanako hatappabho nittejo kāḷako hoti, rattandhakāre viya na bhāsati na dibbati.

Evam obhāsītameva takkikānanti yathā tena khajjūpanakena sūriyuggamanato pureyeva obhāsitaṃ hoti, evam takketvā vitakketvā parikappanamattena diṭṭhīnam gahaṇato “takkikā”ti laddhanāmehi titthiyehi obhāsitaṃ attano samayatejena dīpetvā adhiṭṭhitaṃ tāva, yāva sammāsambuddhā loke nuppajjanti. Na takkikā sujjhanti na cāpi sāvakāti yadā pana sammāsambuddhā loke uppajjanti, tadā diṭṭhigatikā na sujjhanti na sobhanti, na cāpi tesam sāvakā sobhanti, aññadatthu vihatasobhā rattikhittā viya sarā na paññāyanteva. Atha vā yāva sammāsambuddhā loke nuppajjanti, tāvadeva takkikānam obhāsitaṃ attano samayena jotanaṃ bālalāpanam, na tato paraṃ. Kasmā? Yasmā na takkikā sujjhanti, na cāpi sāvakā. Te hi durakkhātadhammavinayā sammāpaṭipattirahitā na saṃsārato sujjhanti aniyyānikasāsanattā. Tenāha “duddiṭṭhī na dukkhā pamuccare”ti. Takkikā hi ayāthāvaladdhikatāya duddiṭṭhino micchābhinivīṭṭhadiṭṭhikā viparītadassanā tam diṭṭhiṃ anissajjitvā saṃsāradukkhato na kadācīpi muccantīti.

Dasamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhitā ca jaccandhavaggavaṇṇanā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 03. Σχόλια για τους εμπνευσμένους λόγους. 6. Το κεφάλαιο για τον εκ γενετής τυφλό έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org